

Posebno je zanimljiva potvrda koju je dr *Geleiju* izdao kraljevski zdravstveni komesar *Sigismund Lovas*, a koja se odnosi na njegov rad u Sremu za vreme epidemije kuge. Donosimo je u celini:

„Dole potpisan punomoćno svedočim i izjavljujem da gospodin Mihael Gelei, doktor medicine, prilikom haranja kuge u Sremskoj županiji, poslat od ove Kraljevske zdravstvene komisije za prokuratora grada Starog Vukovara, čim je došao u Vukovar, davši se svojom velikom revnošću na posao, istoga dana je otkrio kugu u samom začetku koja se širila, muškom istrajnošću, ne praveći razliku među ljudima, uporno nastojeći konačno je postigao da se zavede propis izolacije bolesnih i sumnjivih. Kad je to srećno počeo i poverenje stanovnika pridobio, pošto je uspeo da svi tačno i slobodno održavaju kućnu izolaciju, da niko napolje ne izlazi osim magistratskih ljudi i javnih službenika, sam u traganju i izdvajanju bolesnih, neumorno trudeći se, dane i noći provodeći, postigao je da kad su stražari nesvesno donosili zarazu u svoje domove i odatle se u razne delove grada raznosila, da ni u jednom slučaju nije u istom kvartu više od jedne kuće zahvatila; i konačno i dezinfekciju zgrada i zaraženih predmeta izvršio tako da se ni u jednom slučaju zlo nije više moglo ponoviti. Stoga napred rečenog gospodina doktora Mihaela Geleija, kao čoveka za domovinu i javno zdravlje vrlo zaslužnog i kome se grad Vukovar za svoj spas zahvalio, smatram za najdostojnijeg moje svake preporuke; za potvrdu toga izdaje mu se ovo uverenje. Potpisano u Iluku 17 avgusta 1796 godine.

Dvorski savetnik... i u sanitetu mi-
lostivo delegat Kraljevski Komesar

Sigismund Lovas”

Ovi gore navedeni dokumenti i preporuke odlučili su da županijska skupština izabere dr *Mihaela Geleija* za svog budućeg fizika. Novi fizik je već prvog februara uveden u dužnost, što vidimo iz priznanica o primljenoj plati a takođe i iz njegovih uputstava koje je već prvih meseci te godine uputio županiji, a u vezi nekih akutnih zdravstvenih problema.¹⁵

IZVORI

¹ Arhiv Vojvodine, Sremski Karlovci, Bačko-Bodroška županija, kut 292, br. 32, 1797. — ² Isti, br. 46/47, 1796. — ³ Isto, br. 34, 1797. — ⁴ Isto, br. 40, 1797. — ⁵ Isto, br. 38/39, 1797. — ⁶ Isto, br. 35, 1797. — ⁷ Isto, br. 41/5, 1797. — ⁸ Isto, br. 48/51, 1797. — ⁹ Isto, br. 52/7, 1797. — ¹⁰ Isto, br. 37, 1797. — ¹¹ Isto, br. 36, 1797. — ¹² Isto, br. 34, 1797. — ¹³ Isto. — ¹⁴ Tačka br. 12. u originalnom dokumentu nedostaje. — ¹⁵ Isto, kut. 297, br. 103, 1797.

Slavko JOVIN

CHOIX DU MÉDECAN-CHEF DE LA RÉGION DE BAČ-BODROG EN 1797.

Le 24 février 1797 le médecin-chef de la région de Bač-Bodrog le Dr. Joseph Búky donna sa démission. Au même instant, la région ouvrit un concours d'admissions pour un nouveau médecin-chef, auquel répondirent dix candidats médecins réputés et médecin-chefs (Fizikus). A la séance de l'assemblée régionale du 23 janvier de la même année Michael Gelly fut choisi comme nouveau médecin-chef. Ce même médecin avait dans sa demande d'admission donné le détail de ses travaux antécédents parmi lesquels se trouvait une donnée des plus intéressantes sur sa participation à la lutte contre la peste en Srem, dans la ville de Vukovar en 1795, quand il avait réussi à protéger cette ville, avec un minimum des victimes. Il avait joint à sa demande d'admission plusieurs recommandations de ses professeurs de faculté ainsi que celles de chefs d'établissements sanitaires et scientifiques. En raison de ses travaux scientifiques publiés et récompensés il fut choisi comme correspondant de la Société Royal de Médecin de Paris.

(Rad je Uredništvo primilo 7. V 1982. god.)

Erich ROSENZWEIG

O VARAŽDINSKOM LIJEČNIKU MIHAELU HINTERHOLZERU I NJEGOVU DNEVNIKU BOLESNIKA IZ XVIII STOLJEĆA

O praliječniku Mihaelu Hinterholzeru u Varaždinu (medicus regni) dosta je malo ili, bolje rekući, oskudno navedeno u našim opisima.

Uglavnom su o njemu pisali *Thaller*, *Barlè*, a i *Grmek* o njegovom *Dnevniku bolesnika* daje podatke u svojoj bibliografiji starih rukopisa.

Podaci što ih ovdje navodim uglavnom su uzeti iz radova koje su navedeni autori napisali, kao i sve što sam mogao sakupiti i sabrati, a i još po koji biografski podatak, nađen razbacan ponegdje, ali mi je služio za ovaj biografski sastav.

Nije se do sada dao naći nikakav podatak gde je taj naš medicus regni rođen, odakle je došao, gdje je svršio medicinske nauke, kada i od kuda je zapravo k nama došao. Kod nas je živio oko 50 godina (49 godina), pa je već 1745. god. spomenut i prvi puta je nađen zapisan u saborskim spisima 1746. god., a još je tu u Varaždinu bio 1794. god. Umro je 1800. god. (za sada mi je ostalo nepoznato da li je ukopan na varaždinskom groblju), pa je prema tome morao imati barem nekih lijepih osamdeset godina.

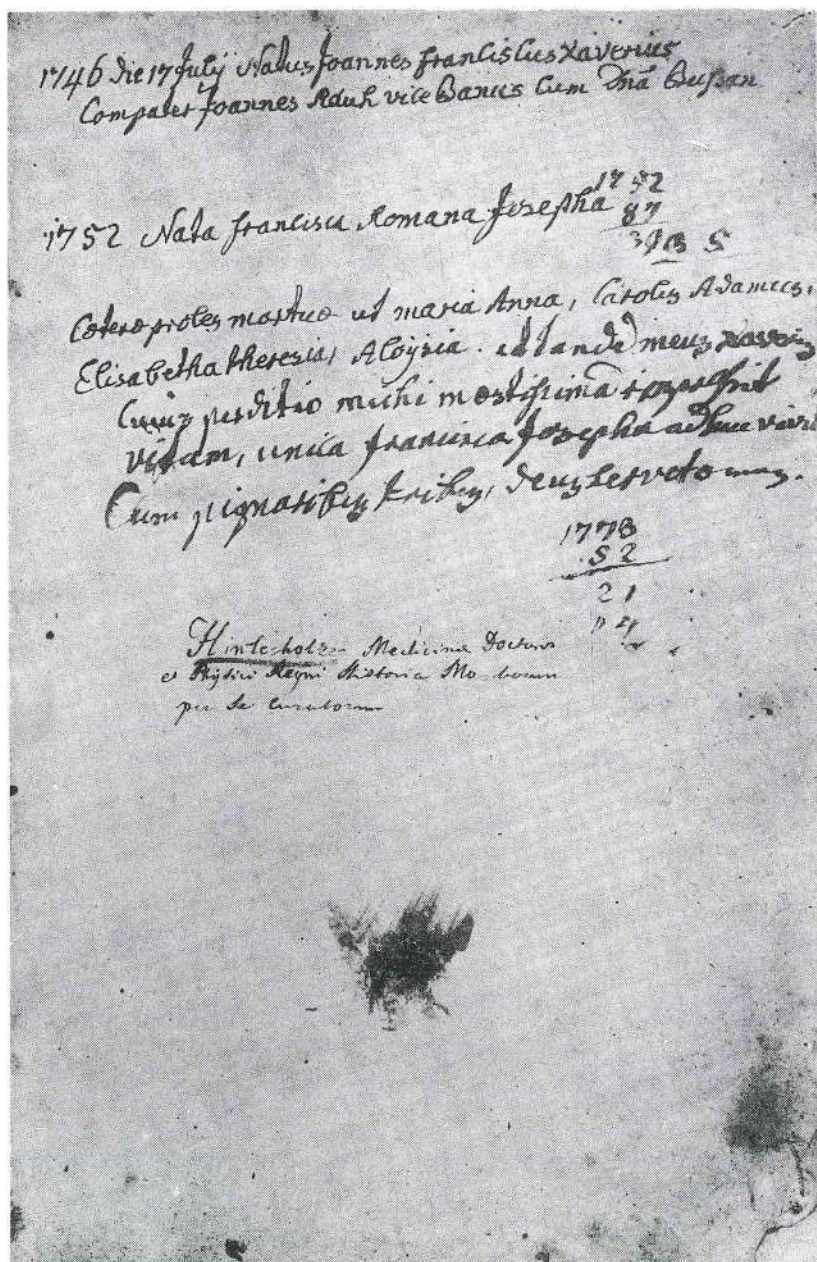
Živeći kao liječnik, navodi se da je imao dosta posla i obilnu praksu, a osobito i 1784. god., kada je harala teška epidemija influence u cijeloj zemlji i od koje bolesti je umrlo mnogo ljudi. To je sâm opisao u svojim bilješkama.

Doktor Hinterholzer je imao više djece, od kojih je samo kćerkica Francisca Romana Jozefa (rođena 1752. god.) kao jedina ostala na životu, dok su sva ostala pomrla — čini se od tuberkuloze. Druga su djeca bila Maria Ana, Carolus Adamus, Elisabetha Theresia Aloysia, a za prvorođenim Joannes Franciscus Xaveriusom ga je smrt najviše pogodila i utukla — „Filius meus vero plus ex morbo melancholico tristi, nulla ratione spe aliqua solutus, in Charybdin incidit”. — „I još više od toga sam žalostan, što mi je sin teškom melanholijom bolestan, bio ostavljen bez ikakve nade, te utjeran u propast” (dnevnik).

Po *Barlè-u*, Hinterholzer je simpatična osoba, puna vjere i pouzdanja u Boga i sa oduševljenjem u svoje liječničko zvanje, ujedno neumorna u brizi za zdravlje svojih bolesnika. Rado uvijek priznaje svoju dvojbu i oklijevanje u kompliciranim slučajevima i brine se uvijek jednako za odličnike, kao i za priprosta čovjeka. U potrebi i nuždi ne zadržava ga kod kuće niti vlastita bolest. Boli ga što liječnici njegova vremena nijesu dobili zaslužena priznanja.

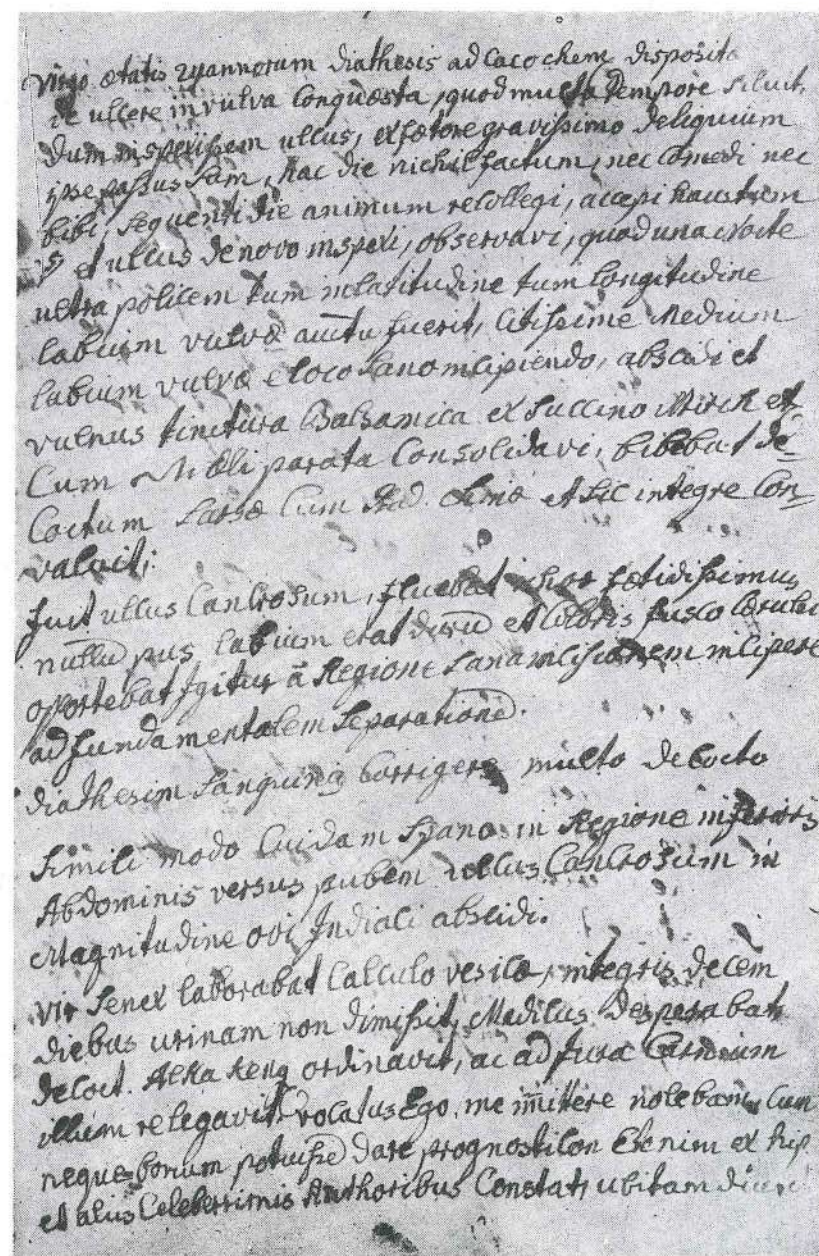
Varaždin je bio glavni grad Hrvatske 1756—1776. god., te su ondje djelovale najviše vlasti tadašnje Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dal-

macije. Doktor Hinterholzer je kao zemaljski praliječnik bio i savjetnik u Zdravstvenom odboru Namjesničkog vijeća za panonsku Hrvatsku (za rimsku Pannoniu interamnensis — međuriječnu), regni physicus et inde sanitatis consiliarius, što je bilo u Varaždinu ustrojeno 1767. god. U kom-

Slika br. 1. Fotografija naslovnog lista Hinterholzerovog bolesničkog dnevnika.

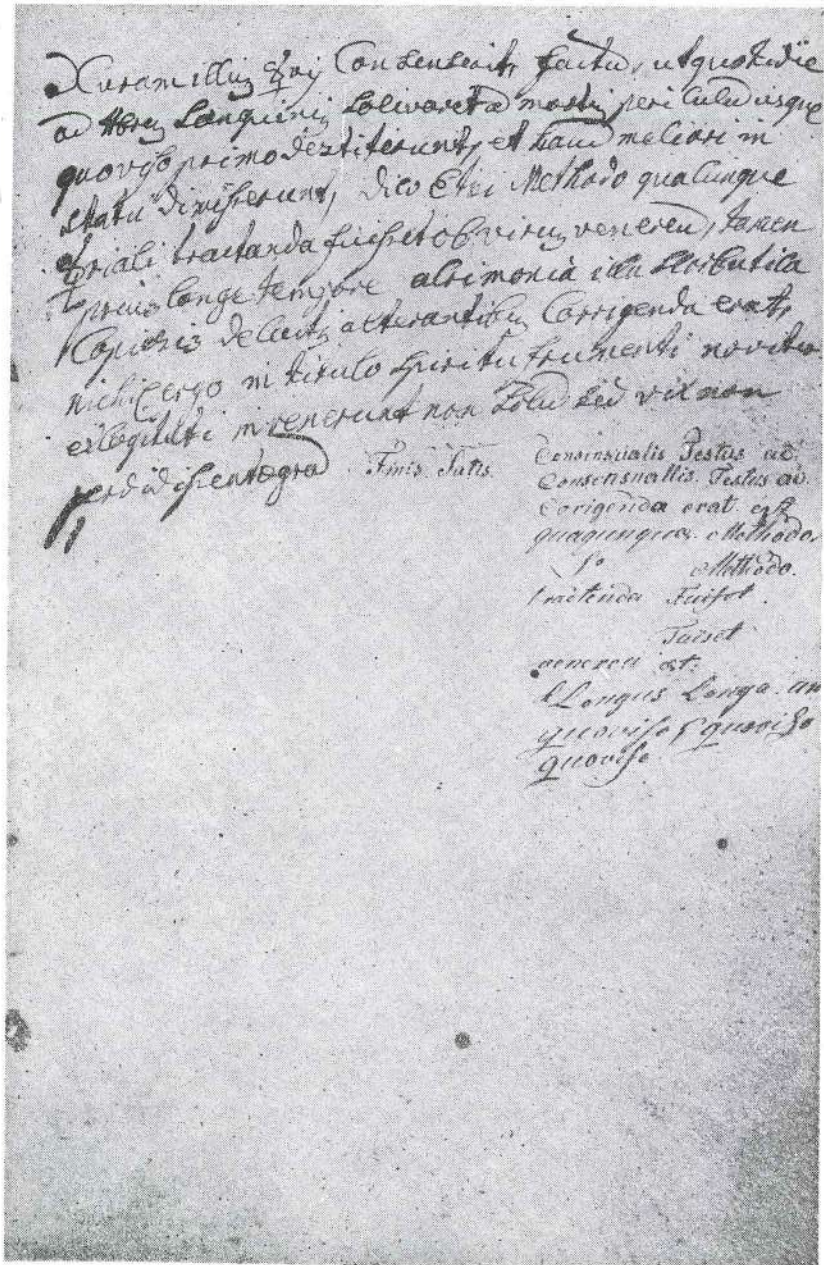
petenciju tog Zdravstvenog odbora spadalo je da se brine za epidemije i njihovo suzbijanje, za liječnike, kirurge, apoteke, bolnice, ubožnice, ksenodohija, kupališta, za karantene i tada mu rad nije bio shvaćen olako i

Slika br. 2. Fotografija prvog lista Hinterholzerovog bolesničkog dnevnika.

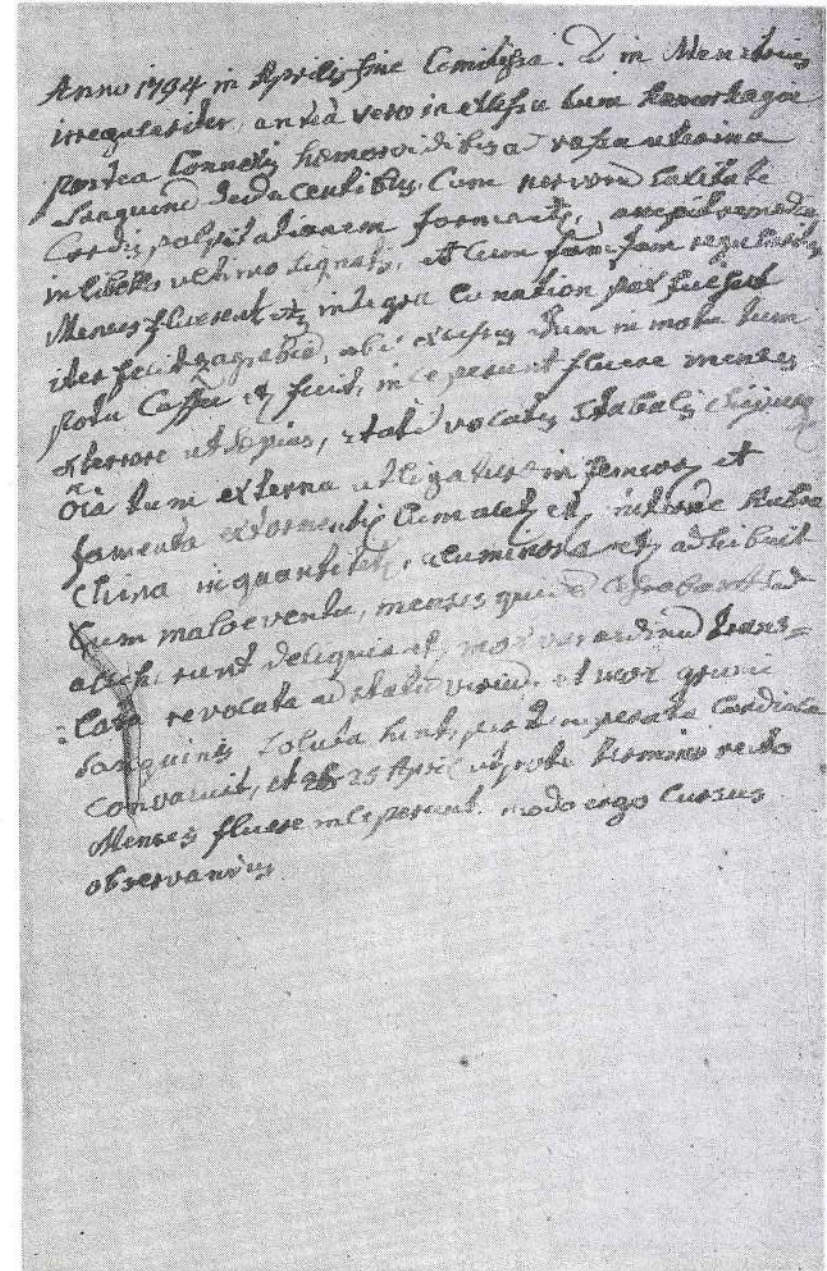
površno. A i briga za marvinske bolesti i marvinske epidemije također su bile brige tog nadležnog Odbora.

Poslije velikog požara Varaždina 1776. god. to se Namjesničko vijeće preselilo u Zagreb. Čini se da taj vrlo korisni i plodni rad za zdrav-

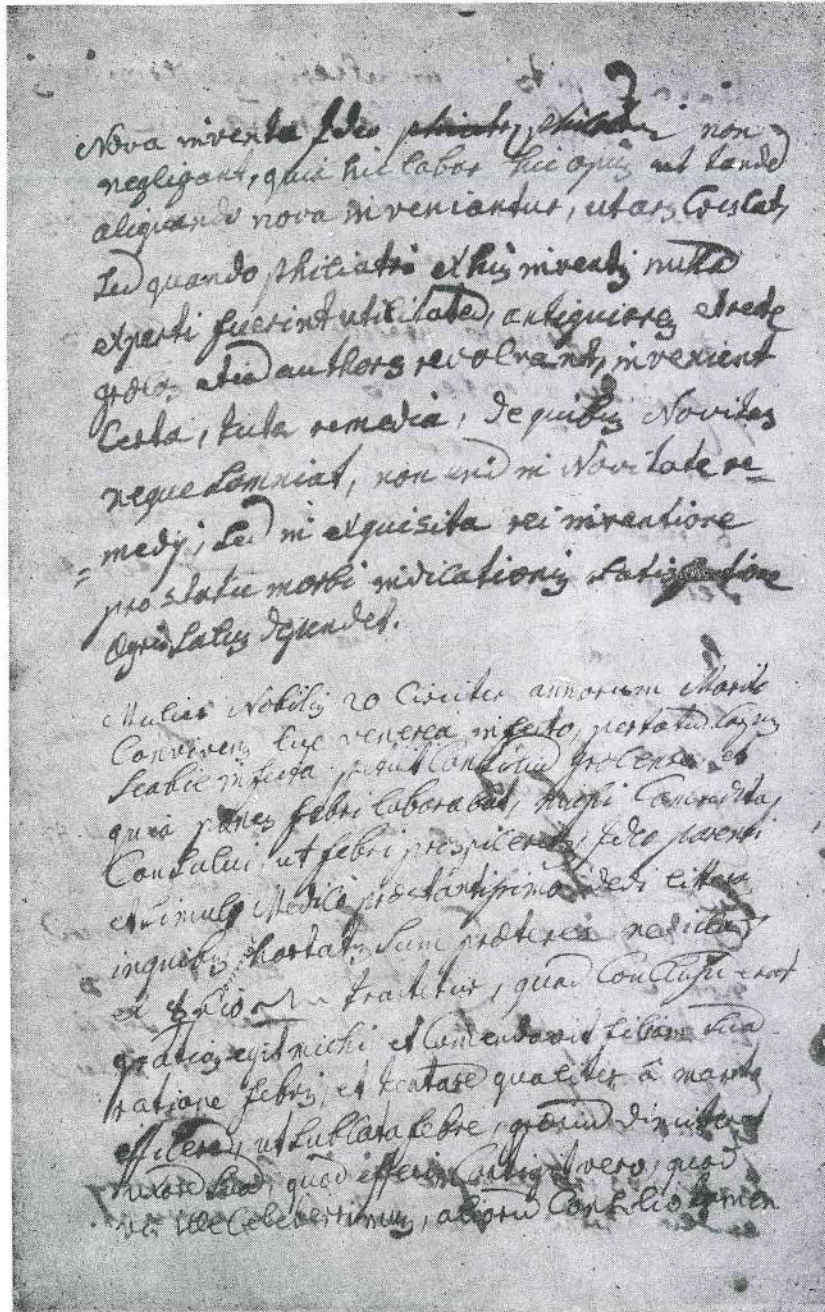
Slika br. 3. Fotografija — nastavak prvog lista Hinterholzerovog bolesničkog dnevnika.

stvo nije dalje dugo trajao i da je dr Hinterholzer, ostavši i dalje u najvećem gradu kontinentalne Hrvatske, u Varaždinu, samo još gdje-kada i povremeno dolazio u Zagreb, pa je ta institucija, odnosno Vijeće, konačno 1779. god. ukinuto bilo i sav posao predan u Budimpeštu.

Slika br. 4. Fotografija lista br. 5 Hinterholzerovog bolesničkog dnevnika.

Varaždin je imao od liječnika Antuna Franju Lettergasta 1742. god. i od 1743. do 1750. god. Johannes Godefrieda Karlegha jun.

Slika br. 5. Fotografija jednog od najnečitkijeg lista Hinterholzerovog bolesničkog dnevnika.

Kako se dr Hinterholzer slagao sa varaždinskim liječnicima, a naročito sa uglednim dr med. artis et obst. magist. Joannom Babt. Lalanqueom, koji je tu također bio već od 1771. god. vrlo dobro, energično i uspješno radio. Ne postoje podaci o većoj suradnji. Nađen je, dođuše, neki kratki podatak da je protomedik Hinterholzer jednom prilikom očitao Lalanguieu neku službenu opomenu radi marvinske pošasti -- lues pecorum, pa se iz te opaske vidi, da nije bio baš naročito ljubezan. Borbenost u gonjenju neispravnosti čini se da mu je bila u stanovitom pogledu dosta jaka.

① $\frac{\gamma}{1}$ ialis = živin
mercurius (vivus)
živa	⑫ \sim = volatile
isparljivo
② $\frac{\Delta}{\Gamma}$ ris = sulphur(um)	⑬ $\frac{\gamma}{+}$ ris = mercurio
praecipitato
albo
③ $\frac{\Lambda}{0}$ ij = dan i pol
(1/2 dana)	⑭ $\#$ lres = tekućina
④ \oplus rati = ignis rotae	⑮ H iv = reverberatio
usijati
⑤ $\sqrt{\vee}$ = spiritus vini	⑯ $\#$ = herba, tekućina
⑥ $\frac{\gamma}{+}$ ialis = mercurius
praecipitatus
(albus)	⑰ $\frac{H}{IV}$ iv = usijati
⑦ illo \sim = solutio
soluti	⑱ H -tri = nitri
salitra
⑧ γ ei (γ ei?) = lapis
haematitis
arsenicum alumen, aurum	⑲ m alli? = cum?
⑨ $\frac{\gamma}{1}$ io = mercurio	⑳ \checkmark = nitrum
⑩ $\sqrt{\vee}$ = aqua	㉑ \checkmark tri = nitri
salitra.
㉒ $\frac{\gamma}{1}$ rio = mercurio	㉒ Chondrodendron tomentosum
(Grieswurzel) Menispermaceae
diureticum, emenagogum, febrifugum

Slika br. 6. Objašnjenja alkemijskih znakova koje je Hinterholzer koristio u svom bolesničkom dnevniku.

Hinterholzer se bavio naširoko i drugom zdravstvenom djelatnošću, pa je napisao „Examen thermarum Daruvariensium seu Podboriensium in Comitatu de Posega sitarum”. Ta je objava bila prvo u posjedu zemljovlasnika gosp. komornika Isidora pl. Jankovicsa u Daruvaru kao rukopis i bez datuma, a kasnije je tiskana kao poglavlje u Czaplóvics-ovoj knjizi (Pešta, 1819). U toj se objavi nalazi dosta opširan opis vrijednosti termalne vode, kako u kemijskom, tako i u medicinskom pogledu, a prema kvalitativnoj analizi vode, koju je u maloj hrastovoj bačvici poslao na ispitivanje u Beč, profesoru H. Granzu, koji je istraživao lječilišta i vode slavonskih vrela i cijele Habsburške Monarhije.

Hinterholzer dosta opširno navodi medicinsku vrijednost te vode i kaže da „posjeduje toničku, otvarajuću, čisteću, sušeću, i utopljavajuću sposobnost. Nadalje, moguće je da neće moći imati, ako se pije u toplom stanju, jednaki učinak kao Karlsbadská voda, ali je moguće, da može barem zamijeniti samu kupališnu vodu (Spaawasser)”. Po navodima Hinterholzera, „voda liječi glavobolju, hemikraniju, omaglicu, vrtoglavice, drhtavice, oslabljeno pamćenje, apopleksiju, prijetecu grčevitosti, dugotrajni kašalj, uskogrudnost, neuredno mjesečno čišćenje žene, zlatnu žilu, jetreno i slezenasto otvrdnuće, bolesti crijeva, kronične trbušne izljeve uslijed atonije, ženske bolesti uslijed slabosti genitala i uslijed neplodnosti, bijeli cvijet, pobačaje, anemije, kaheksije, leucophlegmasia, edematozne otekline poslije dugotrajnih bolesti i sve još drugo što potječe od cacochimiae (probavne slabosti) i hladne prirode”.

U Varaždinu su uporedo radila dva službena doktora, i to: doktor Hinterholzer kao medicus regni i drugi, kao physicus comitatus, tj. županijski fizik, De Grassy, talijanskog porijekla.

O potonjem u pogledu prethodnog života nije se također ništa točnijeg znalo. Nepoznato je do sada ostalo odakle je i on došao gdje je studirao i na kojem je učilištu postigao izobrazbu. Mnogo je radio i liječio ljude pomoću žive, što je nadaleko bilo poznato. Živu je upotrebljavao za sve moguće bolesti i imao ogromnu liječničku praksu; dapače, i izvan samoga Varaždina imao je mnogo pacijenata, pa sve do Zagreba. Moguće da je bilo i mnogo ljudi koji su mu zavidali na obilnoj praksi, pa je prema onoj staroj poslovi „odit figulus figulum et medicus medicum et invidia medicorum pessima”, što je i u samu Hinterholzerovu biografiju upalo, (mrzi lončar lončara i liječnik liječnika, ali najgora je zavist liječnikâ). Fizičku De Grassyu se naime jednoga dana desila velika liječnička nezgoda da mu je u Zagrebu pri liječenju umro neki vrlo ugledni pacijent, kojeg je također liječio živom. Za to je liječenje bio od tog odličnika za svoj trud i terapiju tražio 25 dukata i još povrh toga jedan dukat za svoga slugu. Sve je to dovelo do teške istrage i jakog ogovaranja. Istragu je službeno vodio medicus regni Hinterholzer iz Varaždina i framacón physicus Verbega — regni medicus Zagrabiensis — u Zagrebu. De Grassy, da bi se riješio teških optužbi i klevetanja, napiše kolosalnu i vrlo opširnu historiju bolesti i navede kako je taj način liječenja bio uvijek izvrstan i uspješan. U više primjeraka dade taj napisani list u opticaj, u svoju obranu. U toj svojoj napisanoj obrani u pogledu same terapije živom nije se pošteno izražavao niti općenito o gospodi, a niti o samome gospodinu Hinterholzeru — medicusu regni.

Hinterholzer si je pribavio taj De Grassyjev list i napiše Dominiku De Grassyu (Dominico De Grazi, comitatus Varasadinensis physicus) u formi jedne brošurice polemički odgovor i ne ostane mu dužan, te tu odštampanu brošuricu posveti još i pošalje gospodinu banu Franji Nadasdyju — Excelentissimo, ac illustrissimo Domino, Domino Comiti Francisco De Nadasd, regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae bano etc. etc. i posebno još i hrvatskome Saboru, u kojoj iznosi svoje mišljenje o opasnosti trovanja kod liječenja bolesti živom. Taj pamflet na 13 listova, tiskan u Grazu 1770. god., nosi naslov: „Animadversiones in descriptionem curae physico-mechanico-organicae feliciter terminatae, quem Mercurium vivum in descriptio morbi genere non fuisse indicatum sed empyrice et abusive applicatum ostenditur” (Prigovori na opis fizičko-mehaničko-organskog liječenja, koje je uspješno okončano, pri čemu se tekuća živa u opisu odnosne vrste bolesti nije smjela primijeniti nego se zapaža da je primjenjena po iskustvu i pogrešno).

De Grassyu se stvar loše okrenula, pa je poslije 24-godišnje prakse nestao i izgubio se iz mjesta . . . jer i po zakonu od 1770. god. nije mogao dokazati traženi postignuti doktorat, stečen na domaćem sveučilištu, što je bilo kao apsolutno zatraženo.

Doktor Michael Hinterholzer je ostavio vlastoručno pisanu knjigu povijesti bolesti odnosno zbirku o bolestima i bolesnicima koje je liječio pod naslovom: „Hinterholzer Medicinae Doctoris et Physici Regni Historia Morborum per se curatorum”. Ta se knjiga bolesnika od 187 obilježanih listova, odnosno 374 stranica (ima nekoliko praznih, neobilježenih, a numeriranih listova), nalazi sada u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, kao rukopis — pod br. 3659 — „raritet” i ispisana je na grubom papiru, isprva u obliku običnog arka, i sa dosta skraćenica, odnosno sa dosta čestim iatro-kemijskim, alkemističkim simbolima, pri čemu je samo mastilo kojim su riječi pisane češće probile taj grubi papir i tako čine sada nejasnoće i poteškoće za čitanje. (vidi priložene alkemističke simbole). Kaže se da je to jedan od najvećih dokumenata naše medicinske prošlosti (Thaller). Tu ima nekoliko povijesti bolesti iz Hinterholzerovih raznih era, od 1780. do 1794. god., tj. za period od 14 godina, a ponajviše od 1784 godine. Knjiga je vrijedna posebnog studija i, na žalost, dosta je lošim rukopisom pisana, pa se mjestimice zaista teško čita. Unatoč tome je vrijedno da se prouči sve što je ondje zapisano i što je tako ostalo potomstvu iz mrtvih slova iza doktora Hinterholzera (Thaller).

I drugi napominju da je ovaj njegov bolesnički dnevnik za povijest liječništva vrlo znamenit i da bi bio vrijedan da ga koji vještak potanje prouči (Barlè i Grmek).

Hinterholzer bez mnogo teorije opisuje što je vidio, što je pri tome mislio i kako je liječio, kakvo je tada vrijeme bilo, i još drugo. Velika mu je medicinska erudicija i dosta često, osim Baglivija, pod čijim je jakim uplivom, citira i druge, pa se vidi da je također studirao i Galena, pa i Hipokratu. Opisuje i svoje vlastite bolesti, kao: glavobolju, podagru i astmatične napadaje.

Taj je svoj dnevnik već odavno počeo voditi, što je i vrlo vjerojatno, jer sâm navodi kako bi se on inače odjednom kao stari 60-godišnjak, bolujući od podagre, uz napuštene snage — „sexagenarius podagricus,

viribus destitutus" — sada sjetio da kasno bilježi i da sada navodi pojedine slučajeve iz svoje prakse koje je smatrao vrlo zanimljivima i vrijednima da ih zapiše. U svojoj boli izražava se i o sudbini liječnika svojega vremena, što nisu dobili ona zaslužena priznanja i plaće što su ih doista zavrijedili i piše 1780. god. (na sada 145. obilježenoj strani svoje bolesničke knjige).

Latinski:

„Ecce tristem sortem Medicorum! Dum diu et noctu, digitis, auribus, oculis statum morbi aegrorum induentur, mentem suam ita replent, ut et cibus et somnus morborum mixtus sit, donec cerebrum totum morbis refectionem sit adeo, ut ipse Medicus tandem truculentissimis morbis vexetur et dum mortem aliorum strenue oppugnat, se ipsum victimam tradit, et hoc est merces honestorum medicorum, nam praeterquam vix liberaliter ad honestam sustentationem contribuant, displicet adhuc, si Medicus honeste subsistant. Sed quid mirum, rarum enim equo, qui merretur datu avena, nunquam penetrant, quod Medicus preclarus alienis curis, praesertim pro sustentatione sui et familiae debet vacare, nam qualiter omnem mentem suam ad restitutionem aegri impendit, si plenus egestate est, et qualem confidentiam talis medicus poterit obtinere, quae multum saepe ad morbum tollendum facit, si medicus undiquaque miser apparet. Inde fit, quod impostores fimbriati citius aures inveniant, honestius solvantur. Sed mundus vult decipi, honestorum Medicorum regnum non est de hoc mundo, remuneration praesens est mors, quae haec solvit omnes curas et miserias, futura est vita aeterna”.

Prijevod:

„Evo teške sudbine liječnika! Dok se danju i noću prstima, ušima očima zadubljuju u stanje bolesti pacijenta, pa si tako opterećuju vlastitu dušu, tako da im je i hrana i san poremećen uslijed pacijentove bolesti, dok im konačno ne bude i čitav mozak prožet toliko, sve dok se ni sam liječnik ne razboli pa i najokrutnijim bolestima; pa dok liječnik otklanja tuđu smrt, pada sâm kao žrtva i to mu je onda nagrada za poštenje; naime osim što jedva brine za svoju časnu samozaštitu, to ga se i u onom slučaju ne cijeni, ako liječnik časno odustane. Ali što je čudno, rijetko se konju koji to zasluži ne daje zob i nikada se ne zaboravi, to se prečasniji liječnik, pun tuđih briga, sam za svoje vlastito uzdržavanje i svoje obitelji, mora da brine da ne oskudijeva i da ima toliko da se srcem (dušom) može posvetiti ozdravljenju bolesnika, i da je sam pun potreba, pa kako povjerenje može onda da ima i da ga stekne, što je pak mnogo za ozdravljenje pacijenta, ako u svakom pogledu izgleda jadno. Tada onda nastane da načičkani varalice brže nađu otvorene uši i da ih se bolje nagrađuje. Ali svijet želi da bude prevaren i kraljevstvo časnih liječnika se ne nalazi na ovome svijetu, sadašnja nagrada je smrt, jer ona riješava sve brige i mizerije, a budući život je vječan”.

Hinterholzerovu bolesničku knjigu bi se moglo, prema sadržaju, razdijeliti u dvije grupe (*Thaller*), od kojih se u prvoj grupi spominju kirurški kurioziteti, u drugu grupu pak bolesti, zapisane iz 80-godina; tu se sad nalazi opisana teška epidemija groznica koja je u vremenu od 2 godine, od 1784. do godine 1786. jako harala u Ugarskoj, Hrvatskoj i Štajerskoj i zavlada tako da on nije znao pravoga lijeka, iako se iz njegova opisa lako može razabrati da se radilo o influenci.

Hinterholzer navodi da se jedva mogla naći koja kuća u kojoj nisu redom svi ukućani obolili tom teškom groznicom i još usto sa recidivnim oboljenjem.

Priznaje da se tečajem 40-godišnje njegove liječničke prakse nije desilo da bi toliki broj bolesnika bez ikakve krivnje u „diaeti”, postali recidivni i piše:

Latinski:

„Ex descriptione febrium epidemice grassantium tristia symptomata et recidivae tot conspiciuntur, sive... simplicibus sive cortice tractatis, per vomitum

repetitum etiam sanguis tum per os, tum per urinam, continuus quotidianus vomitus, ut nec cibus, nec potus, nec medicina manserit, imo nec hora pro medella, tumor ventris, pedum hydropias. Etsi multum ex se purgaverint, sudor colliquativus divonus ad marasmum disponens. phreneses preaesertum prolibus et junioribus, senibus lipothymias obsidere, lethargicos etiam et dysentericos notavi, verminosos inter proles et seniores observavi... Ex hac item descriptione apparet, quod etiamsi nomine febris Morbus insignatus sit, tamen non certum remidium constitui potuerit, propter diversa symptomata et intercurrentia et diversitae temperamentorum et constitutionem aegrotorum. Sic febribus mesentericus minime cortex conveniebat, sicut nec illis, qui in stomacho et intestinis saburram habebant, tantum illis cito et audacter china propinanda erat, qui vel suspecti erant in thorace, vel sanguinem vomebant, aut mingeabant, aut senes et viribus fracti erant. In dysenterica febris abstersiva ex Rheo, vel Magnesia, et deinde Cortex cum Rheo, noctu El. Diascordii. In febre tertiana simplici plerumque... cum acido sufficiebant. Tandem in abstinato quotidiano vomitu Elixir... acid. et vesperi paregoricum desideratum praestiterunt effectum.”

Prijevod:

„Iz opisa epidemijske groznice, koja je harala, zapažaju se žalosni simptomi i toliko recidiva ili... jednostavnim ili korom tretiranih, radi učestalih povraćanja sa krvi sad na usta ili sa mokraćom, a uslijed kontinuirano svakodnevnog bljuvanja ne zadržavaju se ni hrana ni piće pa ni lijek, dapače nema ni vremena za liječenje; javlja se otečeni trbuh, vodena otečenost nogu. Iako su se jako mnogo očistili, to ih jarki znoj i kolike tjeraju u iznemoglost. Ošamućenost vlada osobito među djecom i mladima, a i među starijima te ih obuzima nemoć i nesvjestica, a zapazio sam i letargiju i dizenteriju kao i crve kako među djecom, tako i među starijima... također iz tog opisa proizlazi da se iako se groznica obilježava imenom Morbus (bolest) ipak se nije dao naći siguran lijek radi različitih simptoma, nuzpojava i različitosti u temperamentima i konstituciji bolesnika. Tako je kod crijevnih groznica posve slabo djelovala kora, kao ni kod onih, koji su u želucu i u crijevima imali puno taloga, samo je onima trebalo brzo i naglo davati chinu, koji su imali sumnjivo stanje u prsnom košu ili su povraćali krv ili su krvavo mokrili ili su već bili stari i snage su im popuštale. Kod dizentrijske groznice osušena rabarbara ili magnezija a zatim Cortex sa rheom noću El. Diascordii. Kod tercijske groznice jednostavne... sa limunovom kiselinom, što je dostajalo. Konačno pak kod svakodnevnog i neutaživog povraćanja Elixir... acid. i na večer su utraživali bol i donášali željeni učinak.”

Iz tog Hinterholzerovog vrlo interesantnog liječničkog dokumenta, za koji je češće navedeno da je „svakako jedan od najvećih dokumenata naše medicinske prošlosti (*Thaller*) i da je vrijedan posebnog studija (*Barle* i *Grmek*) — evo sada donosimo samo mali izabrani dio onoga što bi „doista bilo vrijedno da ga cijeloga koji vještak tog područja medicine prouči”.

Tako je, evo, od početka tog vrijednog bolesničkog dnevnika uzeto ovdje sada u obradu samo prvih 12 ispisanih stranica o oboljenjima, odnosno prvih pet opisa rijetkih kirurški tretiranih bolesnika, zapaženih u liječenju, kao nešto posebnog i od većega interesa, jer su se tadanji liječnici — medicusi — koji su doktorirali na kojem liječničkom učilištu općenito i rijetko bavili u svojoj pražsi krvavim operacijama i zahvatima, a te su obično, češće i radije vršili chyrgusij, cirologusij, kirurzij.

Naveli bismo, samo ukratko najprije, o kakvim se slučajevima od tih pet opisa kirurškog postupka radilo:

1. Pacijentica, mlada djevojka od 24 godine, sa vrlo zaudarajućim ulkusom na genitalu, koji ga je uslijed smrada toliko smetao, da nije mogao taj dan više ni jesti ni piti i naručio je da dođe sutradan na liječenje.

2. Pacijent sa desetodnevnim zastojem mokraće i velikim bolima, te terapijom kateteriziranjem i injekcijama u mokraćni mjehur nekim dekotom, koji ga je onda posve izliječio.

3. Neki špan sa ozlijedom i ranom i nepažnjom prouzročenom iz puške i tanetom prodrlom u prsa — uspješno liječen, tako da je pacijent posve ozdravio.
4. Žena — mulier nobilis — od 20 godina dolazi liječniku po savjet, jer joj je muž zaražen, obolivši od luesa venerea.
5. Pacijentica iz god. 1794. dolazi radi ginekoloških neurednosti — nepravilna menstrualna krvavljenja, pa traži savjet i biva liječena.

Ostalih 175 u knjizi naknadno numerisanih listova (ima ih i nekoliko praznih i neispisanih stranica) tog interesantnog blesničkog dnevnika — prepustili bismo rado nekom drugom našem strpljivom paleografski izobraženom stručnjaku, medicinaru, na vrijednu i korisnu obradu, što će sigurno donijeti mnogi interesantni Hinterholzerov opis i tumačenje svog liječničkog doživljaja i postupka, te dobar uspjeh u vraćanju zdravlja tadanjim varaždinskim bolesnicima.

Stranice Hinterholzerovih dnevnika na latinskom jeziku, pročitane i prepisane sa fotografiranih listova, u slobodnom prijevodu glase:

PRVA NASLOVNA STRANA.

Latinski:

1746 die 17 Julii natus Joannes Franciscus Xaverius Compater Joannes Rauch
vice Banus cum Domina Bussan
1752 Nata Francisca Romana Josepha

1752
87
39

Ceterae proles mortua ut Maria Anna, Carolus Adamus, Elisabetha Theresia Aloysia et tandem meus Xaverius cuius perditio michi moestissimam supressit vitam, unica Francisca Josepha ad huc vivit. Cum pignoribus tribus Deus servat omnes

1778
52
21

Hinterholzer Medicinae Doctoris
et Physici Regni Historia Morborum
per se curatorum

Prijevod:

1746 godine na 17 jula rođen je Joannes Franciscus Xaverius, kum je bio podban Rauh sa gospođom Bužan
1752 rođena je Francisca Romana Josepha

1752
87
39

Ostala djeca su umrla kao Maria Anna, Carolus Adamus, Elisabetha Theresia Aloysia i konačno moj Xaverius, čija mi je propast potisnula moj prežalosni život — jedina do sada živa je Francisca Josepha — sa troje zaloga djece do sada Bog neka ih sve čuva

1778
52
21

Tuđom rukom napisano je:

Hinterholzer Medicinae Doctoris
et Physici Regni
Historia Morborum
per se curatorum

PRVIH DESET NAVEDENIH OPERATIVNIH SLUČAJEVA.

Latinski:

Virgo aetatis 24 annorum diathesis ad cacochem dispositae de ulcere in vulva conquaesta, quod multo tempore siluit dum inspexissem ulcus, ex faetore gravissimo deliquium ipse passus sum, haec die nichil factum nec comedi nec bibi, sequenti die animum recollegi, accepi haustum 5 V et ulcus de novo inspexi, observavi, quod una nocte ultra pollicem tum in latitudine tum longitudine labium vulvae auctum fuerit, citissime medium labium vulvae e loco sano incipiendo, abscondi et vulnus tinctura Balsamica ex succino Mirch. et cum ... molli parata consolidavi, bibebat decoctum Sarsae cum Rad. chinae et sic intergre convuit. Fuit ulcus cancrosum, fluebat ichor foetidissimus nullum pus labium erat durum et coloris fusco coerulei oportebat igitur a regione sana incisionem incipera ad fundamentalem separationem.

Diathesim sanguinis corrigere multo decocto.

Simili modo cuidam spano in regione inferioris abdominis versus pubem ulcus cancrosum in magnitudine ovi indiaci abscondi.

Vir senex laborabat calculo vesicae, integris decem diebus urinam non dimisit Medicus desperabat de coct. Alka Keng ordinavit ac ad jura carniū illum relegavit. Vocatus ego, me immittere nolebam, cum neque bonum potuisse dare, prognosticon etenim ex his et aliis celeberrimis autoribus constat, ubi tam diu et tot diebus clauditur urina lethale esse, quia vero pus it ex praesul, aeger etiam prae dolore capite ad murum concuitente. Tantum clamabat, comissertus, cogativi an non decocta ad vesicum injecta possent dissolvere calculi magnitudinem, bene conscius, quod diuretica seu vulgo lithontripica remedia urgendo, dolorem potius augeant, ideo minime convenire, cum per augustum canalem utique callus majoris molis pertransire non possit, ex tempore igitur instrumentum ad modum catheteris ad syringam paravi et applicari feci, et citissime decocta paulo icthioli impregnata per membrum virile injecti interne interim nichil preter guttas ex tinctura 4-tri et... (Cetri,?) dulcis dedi, et ecce prima nocte statim Xiv urinae sabulosae dimisit, sedimentum de deposit certe ad Xis in forma cretae.

Hoc eventu contentus decocta omni die tri... injeci, continuando guttas et addendo decoctum Rad. Barrier brav et aeth. et tali modo spatio mensis et medii deposit materiae calculosae, ne a veritate recedam, certe and Xiv et sanatus est.

Apparet ergo verum illud Hipocratis, cum aliquando monstra in arte contingant, aegram absque solatium relinquendum non esse et in morbis magnis non desperandum.

Ulcus cacoethes, callosum, non procul a maleolo in prae nobili viro sanguineo, choleoerico haemorrhoidario diathesiae scorbutici, per plures annos a multis in casum per tractatum semper recrudescens, mihi tandem commissum fuit. Fateor audax meum, iudicium, conclusi enim totum calosum, tamquam perpetui ulceris difficultas tamen fuit ratione loci cum in illa regione versus maleolum pauca caro adsit, aliter autem nihil operandum erat.

Agressus ergo opus succinite it spergendo minutium lapidis infernalis portionem, ut quotidie aliquid absumerem, interponendo dies pro supurationis particulae corrosae pergendo per quinque menses, donec totus calus absconditur et ulcus in magnitudine prunae satis mundum comparuerit ex hoc aspectu patiens in me furiosa auctoritate invecus, quaerendo quid ex illo fecissem, cum ullus nunquam tam grave et crudele fuerit, ut modo esset, respondi, feci id quod volui, et ille si sanatus non fuero, Noverit quid ex ipso erit. Vere non fuisset bene pro me, fuit enim vir crudelis, qui homines barbarice cum catenis tractaverit. Pro fortuna mea nihil ex calo remanserit sed non multum distabat periostium tractavi illum in carnantibus, dedi decocta antiscorbutica multa, posui cauterium paulo infra

genu valde parvum et sic restitutus fuit, fasciam ordinavi usque ad suras pedum per aliquod menses et nonquam recruduit ulcus.

In domu Nobili servus juvenis ab equi solea ad tibiam fortissime concussus salvo tamen osse, neglectus vero ex parsimonia Domini ulcus factum amplum ex quo continuo sanguis fluebat et ideo ex diuturna haemorrhagia juvenis in tabem migrare visus fuit, et tunc primo barbarus (?) ille Dominus meam opem petiit, tincturam nostram Balsamicam cum V mixtu petiis applicui, luxuriante carnem quotidie levissime lapide incolorem nuxi, et inter breves dies haemorrhagia cessavit, et alium longe colorem ulcus obtinuit denique totum tinctura et lapide infernali perfeci inter 14 dies, herus obstipuit qui remediis pluribus per medium annum applicuit, et plura expendebat et nihil effecit, tam cito horrendum ulcus persanatum esse, permotus tamen non fuit, ut pro fatigio recognitionem faceret illi ipsi Domino idem casus post annos contigit, longior fuit ejus cura, quia erat scorbuticus. tunc quidem 10 florenos dedit, sed quando acceptavi, missit nuntium, ut ex hoc munere, Medicamenta in pharmacopeia solvam, prouti etiam solvi.

Cives 49 annorum in Nundinis St. Georgii in scamno sedens dextrum brachium elevando cum poculo ut biberet, de repente ex improvidentia cuiusdam colui qui sclopum inspexerat globo oneratum, scopus solutus et huic civi sub axilla dextra globus intravit per medium thoracis usque ad axillam sinistram ubi globus tantum sub cute hoerebat, quem meis manibus excidi. Per substantiam pulmonis globum transisse certum est cum utroque vulnere aperto respiratio omnis intercepta fuisset, hinc una apertura clausa tamen inspiraret, semper vero deliquinum patiebatur quotiescunque vulnus apertiebatur ideo citissime remedia applicanda erant ut claudantur vulnera Talia vulnera thoracis pro lethalibus habentur sed ipse Baglivius observabat tam simpliciter lethalia non esse cum plures salvati sint, et ego ipse testis sum in casu millitis, qui in anteriori parte thoracis vulneratus sclopo, et globus transivit in dorso versus sinistram scapulam et sanatus fuit manibus meis. Forse ideo Baglivius monuit, ut ultra ulcera pulmonum curandi remedia medici perquirant, et cum similia vulnera pulmonum curentur aliquando, fors si locus ulceris pulmonum praescrutarentur, et incisio fieret per costas, de cocta vulneratio balsamica injicerentur per siphonem non tot incurabiles certe perditioni relinquerent.

Certum autem est, quod cives ille laesus inter spatium septem mensium per me fuerit restitutus, sed diligenter bis in die decocta vulnerario balsamica injecta fuere, in principio ob virium languore, cardiaca et decocta traumatica, dietha eupepta et regimine aquoso adhibita.

Artis statuariae sodalis digladiatus cum suo magistro accepit ictum per quem du digiti per medium, auricularis vero usque ad nervum unum, in quo pendebat abscissi fuere, caniculari tempore Varasino Zagrabiam se contulit et meae curae se submittit, perspectis vulneribus observavi vulnera neglecta et foetorem contraxisse ortus caniculae potuit aliquid contribuere sed si vulnera recentis, aceto, vino, aut V (spiritus vini) fuissent bene involuta nihil foetoris contraxissent. duorum digitorum ossicula erant concissa, unde fragmenta excepi, auricularis ex ipsa articulatione in ultima phalange erat dejectus et tantum in filo pendebat, quem ergo statim abscindere volui. Vulneratus vero sollicitavit ut digitum hunc in sua arte maxima ipsi necessarium conservarem quod mihi vero impossibile videbatur ob rationes cum ex ipsa articulatione fuisset separatus et foetorem iam contraxerit, importunis vero precibus notus scissu reposui digitum ad locum suum, manendo, quod haec repositio ipsi possit periculum inferre in manu cum proxime pertignat metacarpum et tunc posse perdere totam manum, ille tamen ultro institit, ergo ligavi digitum hunc particulariter instillavi tincturam Balsamicam industria magna paratam de die ter et 4-ter, ligaturam non solvendo inter dies quatuor manus tota valde intummit. Ecce, dixi hic habet putridus digitus totam manum infecit, abscindere ergo solus petiit, solvi ligaturam, incipio scindere, sentit dolorem, sanguis in copia fluit, recipio cultrum, inspicere locum quo digitus erat repositus et obstupui digitum concrevisse et in articulatione sua conservatum esse, religavi idcirco petiis. quotidie diligenter affundere liquore, nec religavi amplius, tumorem autem manus fovebam frequenter spirituosus calide cum petiis applicatis et sic digitus iste coaluit et servatus fuit. Dourum aliorum digitorum erat longior labor cum fragmenta curam retardaverunt.

Ex hoc et priori casu iterum apparet, quod aliquando monstra in arte contingant, sunt enim verae et fideles enarrationes.

Deinde observandum, quod spirituosae balsamicae magnam vim habeant in vulneribus et unguenta emplastra frequentius noceant quam prosint. Non rejicio ideo omnia unguenta et emplastra si suo loco et indicative quandoque applicentur, sed dico quod in vulneribus quibuscunque Balsamicae essentiae utpote mirrhae, succini etc. omnem possint absolvere paginam, sic et in similibus tumoribus decocta ex herbis aromaticis vuln. cum vino vel spiritu applicata majorem semper faciunt effectum quam omnia emplastra.

Tinea capitis cum ulceribus verminosis usque ad glandulam lacrimalem. Alter sine nomine vir similibus ulceribus a fronte usque interiore axillas. Tertius ad femura interiora cum ulceribus profundis ad os femoris penetrantia. Quartus ex eadem familia morbi coecus. Quintus celticus plane et absque uvula.

Senex vir 60 annorum viribus destitutus levissime dosi panacea mercurialis, decocto quajaci, quo etiam additions sulfuris 1 1/2 dies macerati et pauco V (spiritus vini). Ulcera abluta in integrum restituti sunt quid igitur illa monstruosa Methodo mercuriali opus, quid illo, soluto acici sublimato, quid illa Kermesina cum crudo mercurio cum haud unum noverim non solum non restitutum tum et novis torturis implicatum praestat ergo sequi consilium Hippocratis, qui docet, cito, tuto et suaviter aegrum ad sanitatem reducere. Tantum hos pro exemplo dixi, plures enim eodem methodo sanitatem recuperarunt.

Nova inventa ideo philijatri non negligent, quia hic labor hic opus ut tandem aliquando nova inveniatur, ut ars crescat, sed quando philijatri ex his inventis nullam experti fuerint utilitatem, antiquiores et recte graecos etiam auctores revolvant invenient, certa tuta remedia, de quibus novita neque somniat, non enim in novitate remidii, sed in exquisita rei inventionem pro statu morbi indicationis pro statu morbi indicationis satisfactione aegri salus dependet.

Mulier nobilis 20 circiter annorum marito convivens lue venerea infecto per totum corpus scabie infecta petiit consilium graecense et quia poenes febris laborabat, mihi concredita, consului ut febris prospiceretur, ideo parenti et simul medico praestantissimo dedi litteras in quibus hortatus sum praeterea ne illa aqua ex mercurio volatile tractetur, quod conclusum erat gratias egit mihi et comendavit filiam suam ratione febris, et tentarem qualiter a marito efficerem ut sublata febre gratium dimitteret marem suam quod effeci contingit vero, quod vir ille celeberrimus, aliorum consilio tamen ad curam illius mercuri um praecipitatum consensevit, factum ut quotidie ad imbres sanguinis solivaret ad mortis periculum usque quo viro primo destiterunt, et haud meliori in statu dimisserunt, dico etsi methodo qualcumque mercuriali vivo tractanda fuisset ob virum venereum, tamen prius longe tempore acrimonia illa scorbutica copiosis decoctis alterantibus corrigenda erat, nihil ergo in titulo spiritu frumenti noviter excogitati invenerunt non solum sed vix non perdidissent aegram.

Anno 1794 in aprilis fine comitissa D. in menstruis irregulariter, antea vero in excessu cum haemorrhagia postea connexis haemoroidibus a vasa uterina sanguinem deducentibus, cum nervorum laxitate cordis palpitationem formante, accepit remedia in libello ultimo signatis, et cum jam — jam regulariter menses fluenter etc. integra lunation pax fuisset iter fecit Zagrabiam, ubi excessus tum in motu tum in potu caffee etc. fecit, inceperunt fluere menses ex errore ut saepius, statim vocatus stabilis chirurgus omnia tum externa ut ligaturae in femore et famenta ex tormentis cum acetum etc interne Rubra China in quantitate aluminosa etc. adhibuit cum malo eventu, mensis quidem cessabant sed accesserunt deliquia etc. mox Varasdinum translata revocata ad statum virium et mox grumi sanguinis soluta sunt, per temperata cardiaca convaluit, et 25 Aprilis utpote termino recto Menses fluere inciperunt. Modo ergo cursus observandus.

Prijevod:

Djevojka od 24 godina sa postojećom dijatezom umazana od gnojnoga čira-ulkusa — skupljenog na vulvi, a koji je već mnogo vremena postojao; dok sam čir pregledavao spopala me zbog užasnog smrada omaglica, nesvjestica; taj dan nisam ništa radio, niti sam jeo niti sam pio; slijedeći sam se dan oporavio uzeo napitak V-5 pa iznova pregledao čir i zapazio da je preko noći u širini od preko debljine palca a i u duljinu, usna vulve bila nabrekla; brzo sam posred

usne zarezao započevši od zdravog predjela, iscijedio ranu i balzamskom tinkturom, izmiješanom sa smolom Mirhe, priređenom sa ...molli pomiješao i tretirao pa je pila dekokt od Sarse sa Rad. Chinae i tako je posve ozdravila. Ulkus je bio kancerazan, curio je smrdljiv ichor-ozni iscjedak, ali nikakav gnoj, usna je bila tvrda i tamnoplave boje, pa ju je trebalo počevši iz zdravog predjela rasjeći i to sve do dna da bude temeljito presječen. Tu krvavu dijatezu ispirao sam obilnim dekoktom (uvarkom).

Na sličan slučaj urezao sam nekome španu u predjelu dole prema trbuhu, prema sramu, rakovnu ranu u veličini tičjeg jajeta.

Jedan starac, koji je bolovao od kamenca mokraćnog mjehura, i kako za vrijeme čitavih deset dana nije puštao mokraću — to je Medikus očajavao. Ordinirao je bio dekokt Alkakeng (diureticum), i zabranio da jede meso.

Pozvan sam, nisam htio da se upustim u intervenciju, jer ja sâm pak nisam mogao da dam neku prognozu, jer je poznato da je i od strane najslavnijih autora znano, gdje tako dugo vremena traje zatvor mokraćne, da je moguće i za život opasno, budući je i iz samog iskustva poznato, da bolesnik radi bolova udara glavom o zid. Toliko je bio zapomagao, da sam se smilovao i razmišljao nebi li mu decoct, u mjehur uštrcan mogao rastopiti veliki kamenac, dobro svjestan da primenjujući diuretika ili po običnom nazivu lithotriptika, tj. koji rastvaraju kamen, još jače povećavaju bol; stoga ga veoma malo koriste, jer uskim kanalom kamenac veće težine ne može proći; stoga sam odmah pripremio instrumentat u formi katetera za štrcaljku i priredio da se može upotrebiti i vrlo brzo sam uvarak malo impregniran ihtiolom uveo unutra kroz muskući ud, međutim nisam ništa dao osim kapljica iz tinkture... (4-tri) slatke, i eto prve noći odmah je pustio pjeskovitu mokraću... (XIV) i staložio se talog... (XIS) kao kreda.

Zadovoljan takvim razvojem uštrcao sam svaki dan dekokt tri... nastavljajući kapljicama i dodavajući dekokt Rad. Barrier brav. i aeth. i na taj način, u roku od mjesec i pol dana, nataložilo se kamene materije i da ne odstupim od istine, sigurno do XIV... i ozdravio je.

Očito je točna ona Hipokritova da se ponekad i čudne stvari u umijeću liječenja događaju pa da se ne smije napustiti bolesnika bez utjehe i da se ne smije očajavati pa niti pri teškim bolestima.

Ulkus, zločudan tvrd, nedaleko od gležnja kod vrlo plemenitog, koleričnog a sanguiničnog muža, sa hemoroidima i dijatezom skorbuta, koga su razni mnogo godina liječili, a ulkus se uvijek iznova otvarao, napokon je bio meni povjeren. Izjavljujem smiono, svoje mnijenje i zaključio sam da je čir sasvim otvrdnuo, kao kod kroničnog čira, pa je bila i poteškoća da ga se izvadi zbog samog položaja, budući da je na onom mjestu prema gležnjoj kosti samo vrlo malo (mesa) muskulature, a i inače se ništa većega ne može učiniti. — Pristupivši poslu posuo sam površno malu količinu lapisa, pa bi je svaki dan pomalo smanjio, interponirajući dane vremena da bi se moglo izgnojiti sve, i obrađujući izgrizene dijelove, sve kroz vreme od pet mjeseci, dok se nije sav čir izgubio a pojavila se grizlica u veličini šljive — dosta čista. Ugledavši to sada pacijent, kao moćan čovjek, bijesan, okomi na mene, pitajući što sam to učinio iz njega, jer da nitko nije do sada nikada s njime bio tako čvrst i okrutan, kako je to sada bilo; odgovorio sam da sam učinio što sam mogao, a on, ako ne bude ozdravio, neka dobro zna što ga čeka. Uistinu se nisam dobro s njime osjećao, jer je to bio čovjek okrutan koji je s ljudima barbarski postupao, bacajući ih u lance.

Na moju sreću nije ništa preostalo od ulkusa, a nije ni manjkalo pokosnice mnogo, pa sam mu liječio periost... in carnantibus i dao sam mu mnogo protiskorbutičnog uvaraka, stavio sam kauter nešto ispod koljena, veoma malo i tako se oporavio, onda sam odredio, da se poveže zavojem sve do lista noge, kroz vrijeme od nekoliko mjeseci i nikad mu se ulkus više nije pojavio.

U plemićkoj kući, mladić, sluga, bio je vrlo žestoko udaren konjskim kopitom u goljen. Premda mu je kost ostala čitava, to je zbog gospodareve škrtosti bio zanemaren, pa mu je nastala velika grizlica iz koje je stalno tekla krv, pa je tako zbog dugotrajne hemoragije mladić, činilo se, dobio usahnulost i tek tada me taj barbarski gospodar zamoli za moju pomoć; dao sam mu našu tinkturu balzama pomiješanom s alkoholom... petiis, obilato sam vrlo lagano svaki dan mazao muskulaturu lapisom i za malo dana je hemoragija prestala i čir je dobio sasvim drugu boju i konačno sam ga cijelog mažući kroz 14 dana tinkturom i lapisom

izliječio tako, da se gospodar zaprepastio, jer ga je on mnogim ljekovima sam pola godine liječio, mnogo je potrošio a ništa nije koristilo, a tako ogroman čir je bio tako sada brzo izliječen, no gospodar nije bio nikako potaknut da bi mi dao neko priznanje za sav trud i muku; tom istom gospodinu pak desio se nakon nekoliko godina isti slučaj pa je dulje trajalo njegovo liječenje, jer je imao skorbut, -gnjilac; tada mi je dao 10 forinti, a kad sam to primio, poslao je glasnika, da od te plaće da platim u ljekarni još ljekova, a što sam ja i učinio i platio.

Građanin od 49 godina, sjedeći na klupi na sajmu u Đurđevcu, podigao je desnu ruku sa čašom, da bi je ispio, u to iznenada, zbog nepažnje nekoga kmeta (seljaka), koji je pregledavao pušku nabijenu kuglom, puška opali, i ovome građaninu tane prođe po sredini prsa uspod desnoga pazuha i sve do lijevoga pazuha, gdje je tane samo pod kožom zaostalo te sam ga svojim rukama izrezao.

Pošto je tane prošlo kroz sama pluća sigurno je, budući da su obje rane bile otvorene, to je disanje u cjelini bilo prekinuto, zato kad je jedan otvor zatvoren ipak je udisao, uvijek je zaista manje patio, kolikogod se puta rana otvarala, stoga je trebalo što brže primijenjivati lijekove, da se rane zatvore. Takve rane toraksa — na prsima smatraju se smrtnima ali je i sam Baglavius opažao da te nisu u tolikoj mjeri smrtno, jer su pak mnogi ozdravili, a i ja sam sâm svjedok u slučaju vojnika, koji je na prednjoj strani prsa bio ranjen iz puške te mu je tane prošlo na leđa, prema lijevoj lopatici, a ozdravio je od svojih ruku. Možda je zato Baglavius opominjao, da liječnici istražuju lijekove ne samo zbog liječenja čireva pluća, pa budući da se slične rane pluća nekada liječe, a možda onda, ako se točno ispita mjesto čira na plućima i učini urez preko rebra i balzamski uvarak za rane uštrca sa samom štrcaljkom, pa se tako nebi toliki neizlječivi prepuštali sigurnoj propasti. Sigurno je međutim, da je onaj ranjeni građanin, u roku od sedam mjeseci bio od mene ozdravljen, ali se marljivo morao ubrizgavati skuhani balzamski uvarak za rane — dva puta na dan u početku radi jake slabosti kardijaka, a za slabost želuca uz atraumatični uvarak dijetalna eupepta, dobro prokuhana i sa dosta tekućine.

Član ceha kiporezaca (cehovski učenik) mačevao se sa svojim učiteljem i zadobio je udarac od kojega su dva prsta bila po sredini odrezani, mali prst sve do smoga živca, na kojem je visio; po ljetnoj velikoj vrućini dovezao se iz Varaždina u Zagreb i podvrgao se mojem liječenju. Pregledavši rane zapazio sam da su rane zanemarene te puštaju smrad, početak ljetne „pasje“ vrućine mogao je u tome nešto i pridonijeti, ali da su svježe rane octom, vinom ili alkoholom bile dobro natopljene, ništa nebi bile puštale smrada. Koščiće dvaju prsta bile su isječene odakle sam fragmente izvadio, mali prst iz samoga zgloba u posljednjem redu je bio istrgnut i samo je na niti visio, pa sam ga zato htio odmah odsjeći. Ranjenik me je pak nagovarao da mu je ovaj prst u njegovu zanatu najviše potreban, pa da mu ga sačuvam, što se pak meni baš činilo nemogućim zbog toga, jer je iz samoga zgloba bio odvojen i već je puštao smrad, ali neobičnim molbama potaknut, postavio sam prst na svoje mjesto, opominjući, da mu samome ovo postavljenje može biti opasnost za ruku, jer najbliže dodiruje metakarpus ruke, a tada može izgubiti cijelu ruku. On je ipak i dalje ostajao pri tome, stoga sam mu povezao posebno ovaj prst, nakapao sam tinkturu balzamsku pripremljenu velikom brižnošću i tri do četiri puta na dan, kapao sam dalje ne skidajući povež, kroz četiri dana. Cijela je ruka jako natekla.

Evo, rekao sam, ovaj je gnojni prst zarazio cijelu ruku, stoga me je sada sam molio da prst odrežem. Razvezao sam povež, počeo sam rezati, osjetiti bol, krv je obilato tekla, uhvatim nož, pregledam mjesto gdje je prst bio postavljen, te se zaprepastim da je prst srastao i da se sačuvao u svome zglobu, stoga sam ga povezao zavojem, svaki sam ga dan marljivo polijevao tekućinom i nisam više ponovo zavezivao, oteklinu ruke sam pak često njegovao čistim alkoholom, žestokim, i sa stavljenim zavojima i tako je taj prst srastao („coaluit“) i bio spašen. Sa druga dva prsta bila je veća muka, jer su fragmenti usporavali zaliječenje.

Iz ovog i iz prijašnjeg slučaja ponovo se vidi da se ponekad događaju čudesa u liječničkoj vještini, a to su naime i zaista i vjerna i istinita iskazivanja.

Zatim treba primjetiti da alkoholni balzami imaju veliku moć u liječenju rana, a emplastične pomasti češće škode negoli što koriste. Ne odbacujem sve pomasti i flastere ili melem, ako se ponekad na svoje mjesto i prema indikaciji stavljaju, ali kažem da na bilo kojim ranama balzamske esencije kao mirhe,

jantar i td. mogu razriješiti svaku situaciju, tako i u sličnim oteklinama, uvarak iz aromatičnih trava za cijeljenje rana, primjenjen sa vinom ili alkoholom daju uvijek veći uspjeh nego svi flasteri.

Grinta (favus) glave sa crvljivim čirevima sve do suzne žlijezde.

Drugi bezimni čovjek sa sličnim čirevima od lica sve do unutrašnje strane pazuha.

Treći na unutrašnje strane bedara s dubokim čirevima, koji prodiru do bedrene kosti.

Cetvrti iz iste obitelji bolesti, slijep.

Peti „celticus“ — ravan potpuno i bez uvule (bez jezička u grlu).

8. Starac od 60 godina, nemoćan, najlaganijom dozom živine panacije (liječak za sve) sa dobro pomiješanim uvarakom gvajaka i još sa dodatkom sumpora i zlatnog... koji je bio maceriran dan i pol sa malo alkohola. Pošto su čirevi očišćeni sasvim su se bolesnici oporavili. Čemu dakle ona strašna metoda rada sa živinim precipitatom, čemu ona sa bakrom, alumen sublimiran, čemu ona s kermesom s krutom živom, kad nisam poznavao ni jednoga, ne samo da nije ozdravio, nego se pokazalo da se onda zapleo u nova mučenja, stoga sam slijedio savjet Hipokrata, koji uči da bolesnika treba dovesti do zdravlja brzo, sigurno i ugodno. Ovo sam rekao za primjer, mnogi naime istom metodom dolaze do zdravlja.

Ljubitelji medicine stoga ne zabacuju nove pronalaskeske, jer ovaj napor, ovo djelo, da napokon nekad novo pronalaze, da vještina medicine napreduje, ali kada ljubitelji medicine iz ovih pronalazaka ne iskuse nikakvu korist, čitaju se točno grčki pisci, nalaze se pouzdani, sigurni ljekovi, o kojima novina niti ne sanja, a spas bolesnika ne ovisi naime o novosti lijeka, nego o točnom pronalazanju stanja same bolesti, koje je na zadovoljan način indicirano.

Žena plemkinja, oko 20 godina stara, živeći sa svojim mužem, zaražena spolnom bolešću — luesom, po čitavom tijelu zaražena šugom „scabies“, zamoli grčki konzilij liječnika i jer je pri tom trpila i od groznice, povjerenica je meni pa sam je savjetovao da se pobrine za groznicu, stoga sam ocu i ujedno znamenitom liječniku dao pismo, u kojem sam nagovarao uz ostalo da je ne liječi vodom od hlapljive žive, što je bilo izvedeno; zahvalio mi se i preporučio svoju kćerku zbog groznice pa sam pokušao kako da od muža postignem, pošto bi popustila groznica, da pusti grčki konzilij od svoje žene, što je učinio; dogodilo se međutim, da je onaj veoma slavni muž ipak na savjet drugih, pristao da je liječi živom, što je učinilo da bi se svaki dan osjećao zdravim s obzirom na krvnu tekućinu... bacala krv, do same smrtno opasnosti, a kada su to učinili, prestali su joj davati, i jedva su je u oporavljenom stanju pustili, kažem, premda što je bila takvom metodom liječena, sa živom, radi oboljelog muža od spolne bolesti, ipak je ona za kratko vrijeme bila izgubila onaj žestoki skorbut i to brojnim naizmjeničnim uvarcima, ne samo ničim drugim, dakle, nisu pronašli umjesto žitnog alkohola, nego umalo da nisu izgubili bolesnicu.

Godine 1794. krajem travnja grofica D. ima neredovite menses, prije i uistinu sa jakim krvarenjem, a k tome povezano sa hemoroidima, gubeći iz krvnih žila maternice krv, slabih je živaca, usljed palpitacije srca, primala je liječke naznačene u posljednjem receptu (Knjižici) i kad su joj malo po malo išle redovite menstruacije itd. pa se čitava mjesečnica smirila, otputovala je u Zagreb, gdje je pretjerala u kretanju i pijenju kave itd.; počele su joj menstruacije teći iz samoga straha, kako je to i češće, pa je odmah bio pozvan štabski kirurg; on je sve najprije izvanjskog primijenio sa octom i ligature na bedru te odredio post slabosti (izmučenosti) itd.; za unutarnju upotrebu dao je odredbu za rubru chinu u dostatnoj količini, aluminosa itd., ali rezultat bio je slab. Međutim su menstruacije prestale, ali su nastupila izostajanja mjesečnih krvarenja. Uskoro je bila prenesena u Varaždin, oporavila se i doskora joj se ugrušana krv opet urijedila; ojačala je sa uzimanjem umjerenih kardijaka i 25. travnja, dakle u točnom vremenskom razdoblju, počela joj je menstruacija.

Sada treba dalje promatrati tok kako će se dalje razvijati.

Zaključak

Iznose se vrlo skromni postojeći podaci o ličnosti „medicusa regni“ Hinterholzera koji su se mogli naći od strane autora, koji su o njemu pisali (Barlè, Thaller, Grmek). Opisan je Hinterholzerov rad u Varaž-

dinu, njegovo djelovanje u službenim aktivnostima, afera De Grassya, općinskog liječnika (njegova privatna praksa u liječenju živom), te opis liječničke upotrebe daruvarske termalne vode. Iz Hinterholzerovog Bolesničkog dnevnika, pisanog na latinskom jeziku — umro je godine 1800. g. — uzeto je u obradu samo prvih pet kirurški tretiranih slučajeva, sa prvih 12 stranica tog vrlo interesantnog bolesničkog dnevnika, dok je ostalih 175 listova ostavljeno za obradu drugom kojem stručnjaku. Iznesena je Hinterholzerova žalosna kritika o zloj sudbini liječnika koji nisu općenito nikada dobivali zaslužena priznanja.

LITERATURA

- ¹ Barlè J., *O Zdravstvu starog Zagreba*. Liječ. vjes., Zagreb, 1901. —
² Thaller L., *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1770—1850*. —
³ Grmek M. D., *Hrvatska medicinska bibliografija*. Zagreb, 1955. — ⁴ Horvat R., *Proračun Kraljevine Hrvatske*. Prosvjeta, Zagreb, 1914. — ⁵ Hinterholzer M., *Animadversiones...* (Pamflet) Graecii 1770. — ⁶ Czaplovics J., *Slavonien und zum Theil Croatien*. I. Pesth, 1819. — ⁷ Androić M., Bayer Vl. i sar., *Varaždin u 18. stoljeću i političko komercijalni studij 1769—1969*. Varaždin 1972. — ⁸ Tartalja H., *Iatrokemijski simboli*. Usmeno saopćenje. Zagreb, 1980. —
⁹ Hubad I., *Pismo saopćenje*. Ljubljana-Sentvid, 1980. — ¹⁰ Glesinger L., *Usmeno saopćenje*. Zagreb, 1980. — ¹¹ Kovačić K., *Klišeji alkemističkih simbola*. Zagreb, 1980. — ¹² Minařik F., *Od staroslovenskega vraštva do slobodnega zdravlja*. Slov. farm. društvo, Ljubljana, 1971, 177.

Erich ROSENZWEIG

PHYSICIAN MICHAEL HINTERHOLZER AND HIS DIARY OF HIS PATIENTS IN THE 18th CENTURY IN VARAŽDIN

There are so very few data about the personality „medicus regni“ Hinterholzer which could be found from authors writing about him Barlè, Thaller, Grmek. According to this is described Hinterholzer's work in Varaždin, his activity in official work, De Grassy's affair as the municipal physician, his private practice treatment with mercury, and description of medical use of thermal water in Daruvar Spa. From Hinterholzer's patients diary written in Latin language, — he died in 1800—were taken only first five surgically treated cases, from the first twelve pages of this very interesting diary about his patients, while the rest of 175 pages left for elaboration to some other expert. There is also Hinterholzer's sad criticism of ill-fated physicians who never received their earned recognition.

(Rad je Uredništvo primilo 24. IX 1981. god.)